

HELYI PÉNZÜGYEK: MINDEN MÁSKÉPPEN LESZ?

Helyi közszolgáltatásokat sokféleképpen lehet megszervezni és finanszírozni. A központosított és a decentralizált rendszerekkel szembeni közös elvárás azonban az, hogy (i) az alapvető szolgáltatások minden jogosult számára hasonló minőségben elérhetőek legyenek, (ii) a szolgáltatási rendszer képes legyen illeszkedni a helyi szükségletekhez és igényekhez, valamint (iii) racionális méretű legyen (az egység-költségeket optimális szinten tartsa) és a (iv) finanszírozási, gazdálkodási módszerek ösztönözzenek a helyi források feltárására valamint a központi forrásokat takarékos felhasználására.

A nyolcvanas évek óta szerves módon fejlődő helyi önkormányzati pénzügyi rendszerben ezen alapcél sorrendje többször változott. Az első időszakban – a tervutasításos gazdaságra és a centralizált költségvetési rendszerre adott válaszként – a legfontosabb a helyi igényekhez igazodó ellátási formák kiépítése és ezzel együtt a helyi pénzügyi érdekeltiség megteremtése volt. Ezt követően a kilencvenes évek második felétől kezdődően a kiegyenlítés és a racionális szolgáltatási üzemméret céljai váltak elsődlegessé.

Most pedig a helyi közszolgáltatások *államosítása és központosítása* zajlik, valamint formálódik az ehhez illeszkedő finanszírozási rendszert. Úgy tűnik, a helyi önkormányzati feladatok telepítésének és a finanszírozási módszer átalakításának legfontosabb célja talán csak az, hogy ne a régi módszerek maradjanak fenn. A választások óta eltelt két év azonban azt mutatja, hogy a nagy ugrás nem történt meg, habár a korábbi viszonyok szisztematikus lebontása továbbra is folyik.

KELL-E NEKÜNK HELYI ÖNÁLLÓSÁG?

Ma már egyértelműen látszik, hogy a helyi önkormányzatiság kiépítése a rendszerváltás egyik kritikus eleme volt: a mindenki számára fontos közszolgáltatások, helyi fejlesztések lehetőségeit teremtette meg, és a hatalommegosztás rendszerében is fontos ellenpontot képezett. Nemcsak azért, mert az országos érdekképviseleteiken keresztül az önkormányzatok képesek voltak a központi döntések alakításá-

ra, vagy a kezdeti privatizációs bevételekből való részesedésük biztosítására. A különböző színű kormányzatok alatt ez a fajta klasszikus politikai befolyás változó mértékű volt. Soha nem érte el egy erős önkormányzatokkal rendelkező európai ország szintjét. De a választott települési önkormányzatok bizonyították, hogy a *politikai elszámoltathatóság* mechanizmusai pénzügyi önállósággal együtt képesek a helyi igényekhez igazodó szolgáltatás-szervezésre és *hatékony gazdálkodásra*. Ez látszott a kilencvenes évek elején az újfajta testületi és hivatali működési módszerek kidolgozásában, a helyi szolgáltatások megújításában és többszektörűvé tételében. A civil kerekasztalok, a testületi döntések egyeztetési mechanizmusai, a hivatali racionalizálási törekvések (pl. a vagyongazdálkodásban, intézményirányításban), az ügyfélközpontúság technikai (ügyfélszolgálatok, elektronikus információk és ügyintézés) mind fontos helyi újítások voltak.

A *helyi gazdaság fejlesztésében* is fokozatosan kialakultak a közvetett befolyás módszerei. Az integrált városfejlesztési stratégiára épülve az infrastruktúra, a pénzügyi szolgáltatások és az ipari parkok kiépítését, a városi arculat formálását, a településmarketing erősítését célozták meg. Az így kialakuló verseny hozzájárult a városhálózat erősödéséhez, a növekedési pólusok erősödésében (például ez látható a városok számának növekedésében, vagy a szomszédos nagyvárosok, mint Nyíregyháza és Debrecen rivalizálásából adódó fejlődésben). Mindezek a mostani gazdasági válság időszakában is relatív előnyöket jelentenek.

A helyi közszolgáltatások szervezésében pedig – az új közmenedzsment alapcéljaival összhangban – az önkormányzatok többsége törekedett a *többszereplős szolgáltatási rendszer* kiépítésére, a szektorsemleges, tehát civil és vállalkozói szervezetek bevonására. Ez a humán közszolgáltatások esetében ágazatonként eltérő mértékű volt, például a közoktatásban az általános iskolások 8%-a tanul nem állami, nem önkormányzati intézményben; a gimnáziumok esetében ez az arány eléri a 31%-ot is. Ezek az intézmények helyben másfajta működési értékrendet követtek, szolgáltatási módszereikben eltértek az átlagtól, és nagyobb nyitottságot mutattak, mint az önkormányzati intézmények, és ezen ke-

resztül ösztönözték a felhasználóorientált működést.

A közüzemek és a kommunális szolgáltatások területén pedig a gazdasági társasággá alakulás, majd a magánszektornal kialakult változatos együttműködési formák (az egyszerű kiszereződéstől, a koncesszióig) jelentették azt a tanulási folyamatot, amely mára elvezethetett a városüzemeltetési holdingok létrehozásához, vagy a külső befektetői részesedések visszavásárlásához, a korábbi szerződések felbontásához. Ezen a szolgáltatási területen a piac biztosította a racionális üzemléte létrejöttét. Ahol nem önkormányzati társulás jött létre, ott szolgáltatásra szerződő hulladéklerakót üzemeltető cégeken, a vízműveken keresztül valósult meg az integráció.

Mindezek mögött persze ott volt az 1990. költségvetési évben induló, tehát még az önkormányzati törvény előtt megalapozott finanszírozási rendszer. Ennek alapelve a *forrásszabályozás* volt, amelynek legfontosabb eleme az általános állami hozzájárulási gyakorlat (a „normatívák”). A helyi és a központi szint egymásra utaltságát és közös felelősségét biztosította az egyre nagyobb súlyú személyi jövedelemadó megosztása. 1992-től kiépült a helyi adózás rendszere, amelyben az európai trendeket követve az iparüzési adó kapott egyre nagyobb szerepet, bár fokozatosan a helyi ingatlanadózás is terjedt.

A *költségvetési gazdálkodás módszerei* is fejlődtek: így az önkormányzatok új költségvetési tervezési módszerekkel kísérleteztek, általánossá vált a helyi „kiskincstár” épülő számvitel és pénzgazdálkodás, voltak törekvések a szolgáltatói teljesítmények összehasonlítására (pl. benchmarking a vízügyben).

Mindezek a döntési folyamatokra és kevésbé a szervezeti érdekekre, a fogyasztói irányultságra, a források feltárására összpontosító helyi önkormányzati működés újfajta szolgáltatói kultúráját hozták létre. Ezt a folyamatot törte meg a 2010. évi választások után megkezdett helyi közszolgáltatási átszervezés. Ekkor eljutottunk a jó kormányzás céljaitól a már elnevezésében is árulkodó „Jó Állam” közigazgatás-korszerűsítési programjáig.

KÉTÉVNYI BIZONYTALANSÁG

A helyi önkormányzati rendszer fejlődése természetesen nem volt problémamentes, és két évtized után több ponton is *megérett a változásra*. A finanszírozási gyakorlatban, a költségvetési hozzájárulások elosztásában egyre inkább domináltak az egyszerű szolgáltatói *kapacitásmutatókra* épülő állami támogatások. Ezek az ágazati keretek védelmét szolgálták és így az önkormányzatok is úgy vélték, hogy

a részletes feladatmutatókra épülő támogatásokon keresztül a restriktív időszakában az intézményeik pénzügyi érdekeit jobban meg tudják védeni. Így viszont csökkent a szolgáltatási rendszer korszerűsítésére irányuló érdekeltség, mivel nem az általános szolgáltatási igényeket jobban tükröző mutatószámok (pl. népességszám, korcsoport) alapján kerültek a támogatások elosztásra.

A *fejlesztési támogatások* is sajátos függőséget alakítottak ki. Korábban például a hulladéklerakók építésére nyújtott céltámogatások nem mindig szolgálták a közgazdaságilag ésszerű szolgáltatási körzetek létrejöttét, amikor szomszédos városok nyertek fejlesztési pályázatot. Hasonló módon az iparparkprogram is eredményezett gazdaságilag életképtelen városzéli ipartelepeket és inkubátorházakat. Az önkormányzati *vagyongazdálkodás* rendszere is csak késve, 2007-től módosult, mert csak ekkorra jött létre politikai konszenzus a kétharmados önkormányzati törvényben rögzített szabályozás módosítására.

A költségvetési *számviteli* rendszer általános szabályaiból következően a pénzforgalmi szemléletű információk nem segítettek a helyi döntéshozatalt. Országos szinten a helyi önkormányzatok pénzügyeire vonatkozóan nem álltak rendelkezésre részletes, önkormányzatonkénti adatok, ami szinte lehetlenné tette az alternatív szabályozási modellek kidolgozását, és akadályozta az elosztási politikák szakmai érvekre épülő nyilvános megvitatását. Nem folytak önkormányzati pénzügyi kutatások, fejlesztési javaslatok csak az ÁSZ kutatóintézetében és piaci megbízások alapján készültek.

Így sok esetben nem a legfontosabb problémákkal foglalkozott a szakmai és a tágabb közvélemény. Például, az *önkormányzati eladósodás* növekedése csak a pénzügyi rendszer egyik kedvezőtlen jelensége volt, és inkább a nagyobb városi önkormányzatokat érintette. Ezek, kihasználva a pénzpiac kínálta forrásokat, a pénzügyi válság előtti időszakban az európai uniós támogatások társfinanszírozásához és a projektek előfinanszírozásához vettek fel hiteleket különböző formában. A kötvénykibocsátást ösztönözte, hogy a jellemzően zártkörű kibocsátást a bankok segítették, közbeszerzés nélkül lehetett lebonyolítani, és a türelmi időszak a törlesztést is későbbre tolt. Az így megszerzett források többségét azonban a választási ciklus elején-közepén az önkormányzatok betétként bankokban tartalékolták.

A tényleges eladósodási és hitelképességi minősítési rendszer módszertanát csak néhány nagyváros építette ki, és az Állami Számvevőszék is csak az utóbbi években kezdte el alkalmazni. A kilencvenes években a francia tanácsadók által javasolt nettó működési eredmény mint átfogó mutató a hitelminősítési

tői gyakorlatból került átvételre. Ez jól jelzi az egységes helyi önkormányzati költségvetésen belül a működési és a fejlesztési bevételek-kiadások egyensúlyát. Így a helyi vezetés számára kimutatható a döntések hosszú távú hatása. Mérlegelni lehet például olyan fontos bevételek, mint a hitel-visszafizetés fő forrásaként működő iparüzési adó változásának hatásait.

Kritikaként hangzott el sok esetben az *önkormányzati korrupció* növekedése is. Nyilvánvaló, hogy a decentralizációval az ilyen esetek száma megnőtt, de ez nem jelentette feltétlenül azt, hogy az így eltűnő közpénzek összege is növekedett. Nemzetközi kutatások is azt jelzik, hogy azokban az országokban kisebb a korrupció, ahol nagyobb a pénzügyi decentralizáció mértéke. Itt nyilván jobban működnek a helyi elszámoltathatóság mechanizmusai, és erősebb a költségvetési hatékonysági nyomás a helyi önkormányzatokon. Nagyon sok helyi fejlesztési projektből adódik olyan mértékű pazarlás, mint amit például az ÁSZ által is kritizált kőröshegyi völgyhíd központi nagyberuházása okozott.

Mindezek a problémák még inkább szembetűnőek lettek a 2008-tól kezdődő gazdasági válság hatására. A kormányváltás óta eltelt két éves időszakban azonban eddig nem sok változás történt; noha az új önkormányzati törvény gazdálkodási fejezete sejtetni engedte a tervezett átalakítás irányait. Természetesen az új ágazati törvények (pl. a közoktatásban), valamint a járási közigazgatás formálódó szabályai alapján is lehetett már következtetni a finanszírozási rendszer változásaira.

De a helyi önkormányzatok számára a konkrét tervek nem voltak ismertek. Még a választási időszakban bedobott javaslatok – mint például az érték-alapú helyi ingatlanadó kötelező bevezetése – is elhaltak, amint ahogy az ötletet megszélesítő képviselőjelölt is gyorsan lekerült a párt listájáról. Megállt a korábbi fejlesztési tervek alapján tervezett európai uniós támogatások folyósítása is. Maradt tehát a *bizonytalanság*, és annak az ígérete, hogy a nagy lendülettel meghirdetett programok majd egy csapásra minden problémát megoldanak.

MIRE, MENNYIT, HOGYAN?

A közpénzügyek ezen három alapkérdésére csak most, a 2013. évi költségvetési törvény koncepciójából és a január elsejétől majd életbe lépő törvényi változásokról ismertté váló információk alapján formálódnak a válaszok. Az látható, hogy *az inga kileng* (a másik irányba): a helyi önkormányzati feladatok telepítésére és a finanszírozási módszerekre, gazdál-

kodási szabályokra sajátos megoldások születnek. Ezek hatásai még nincsenek végiggondolva, de a kormányzat nyilván majd a saját maga által létrehozott problémák megoldására fog törekedni.

Az első kérdésre adott válasz egyértelmű: *feladatcentralizáció* történik, és egy olyan önkormányzati modell kiépítése folyik, amelyben a kötelező és az önként vállalt feladatok finanszírozási szempontból egyértelműen elválaszthatók. Az új önkormányzati törvényben felsorolt kötelező feladatok közül kikerül a korábbi helyi közszolgáltatások harmada, amelyek közül a legnagyobbak a közoktatás és a korábbi megyei intézmények; bár bővült is a lista olyan nagyon fontos tételekkel, mint például a kistermelők, őstermelők számára értékesítési lehetőségek biztosítása, különösen a hétvégéken.

Mindezek alapján a helyi önkormányzatok kiadásai a GDP 12,5%-áról lecsökkennek a GDP 8,5%-ára. Ez közelíti a mai kevésbé decentralizált országok átlagához (Portugália 7,2%, Szlovákia 7,3%) vagy fejlettebb balkáni államok szintjéhez (Bulgária 6,9%, Szerbia 6,4%). Ez tehát jelentős visszalépés a korábbi rendszerhez képest.

Mindezen változások célja természetesen a megtakarítás és a hatékonyabb működtetés. De a központilag megállapított, számfejtett és utalt 335 milliárd forintnyi pedagógusbér kivétele a helyi költségvetésből nem feltétlenül jár megtakarításokkal. A helyi önkormányzatok pénzügyi irodáiban továbbra is ugyanannyian fognak dolgozni, az intézmények működtetéséhez szükséges könyvelőszoftvert és a számítógépeket meg kell venni, miközben a minisztériumhoz tartozó Klebelsberg Intézményfenntartó Központ gazdasági és irányítási feladataira nyilván elő kell teremteni a költségvetési forrásokat.

Ennél azonban sokkal nagyobb gond, hogy a közoktatás mint legfontosabb helyi közszolgáltatás esetében gyakorlatilag *megszűnik a helyi befolyás*, mert csak az épület fenntartásáért lesz felelős az önkormányzat – de csak a háromezer fő feletti településeken. Ez a megoldás a nyolcvanas években az önkormányzati törvényt előkészítő modellváltozatok között a „csapok és mosdók” önkormányzataként szerepelt, mert nem enged meg érdemi befolyást helyi szinten. Egyébként is, a helyi pedagógiai program megvalósításához szükséges bér, valamint a szakmai, üzemeltetési kiadások szorosan kapcsolódnak egymáshoz.

A feladatcentralizáció mellett a másik lényeges változás a helyi *kötelező és önként vállalt feladatok szétválasztása* a költségvetésben. Ez elvileg még nem szüntethet meg az egységes önkormányzati költségvetést, de a feladatokhoz tartozó források és kiadások ilyenfajta elkülönítése csökkenti a helyi feladat-

ellátás rugalmasságát és a helyi szolgáltatások egységes rendszerként történő értelmezését.

A második kérdésre is, tehát hogy mennyi forrás kerül a helyi önkormányzatokhoz, eddig a helyi önállóságot csökkentő válaszok születtek. Az 1990 utáni decentralizáció egyik legfontosabb eleme az önkormányzati vagyonátadás volt. Most ez az *önkormányzati eszközállomány leértékelődik*, hiszen a tulajdonosi befolyás és rendelkezési jog a közoktatás államosításával, a közüzemi szolgáltatásokban a gazdálkodó szervezeti forma lehetőségeinek korlátozásával és a díjmegállapítási jogok központosításával kisebb lesz.

Konkrét vagyontárgyak is átkerülnek a járási hivatalokba, ami egyrészt anyagi veszteség az önkormányzat számára, másrészt az egy épületen belül párhuzamosan működő hivatalok leértékelik az önkormányzatiságot. Ez a hatás nagyon jól látszik a volt szovjet köztársaságokban vagy a hasonló modell szerint működő balkáni országokban. Itt a helyi hivatalba belépő állampolgár számára pontosan nem is érzékelhető, hogy egy állami szervvel vagy a választott önkormányzata hivatalnokával áll szemben, hiszen őket sokszor csak egy emelet választja el, miközben működésük, értékeik, helyi ismereteik gyökeresen eltérnek.

Már az önkormányzati törvény gazdasági fejezete sem tartalmazta a *megosztott adóbevételeket* mint helyi forrásokat, de a 2013.évi költségvetési törvény elvette a korábban jelentős személyi jövedelemadót, és a sokkal kisebb jelentőségű gépjárműadónak is csak a 40%-a marad helyben. Ezzel a közös központi-helyi felelősség garantálásának egy nagyon fontos eleme szűnik meg: a lakóhelyre visszajuttatott és a támogatásként elosztott szja az önkormányzati források egyötödét tette ki – ez megegyezett az OECD országok átlagával, de a volt szocialista, átalakuló országok esetében az arány még nagyobb.

A megosztott adók azért fontosak a helyi önkormányzatok számára, mert így garantáltan hozzájuttattak egy jelentős központi költségvetési bevételhez, és ezzel mérséklődött a központi támogatástól való függésük. A bevételmegosztás megszűnésével a helyi fejlesztéseket mozgató egyik legfontosabb mechanizmus tűnik el a forrásszabályozási rendszerből: az önkormányzatok nem lesznek érdekeltek a központi adóbevételeket termelő vállalkozások – és így a személyi jövedelemadót fizető lakosok letelepedésének – ösztönzésében. Ismét ki fog alakulni a „gazdag polgár” és a „szegény önkormányzat” ellentéte. A kieső megosztott adóbevételek egyébként inkább a kisebb településeket fogják érinteni, mert a községekben, nagyközségekben ez a forrás tette ki a bevételek több mint 30%-át.

De mindez már a múlt, mert ahogy a 2013. évi költségvetés fogalmaz, a megosztott bevételek „kiszabályozásra kerülnek” a helyi költségvetésből. Ezzel tehát megszűnik egy viszonylag stabil, kiszámítható önkormányzati forrás, amely egyben megteremtette az államháztartáson belüli központi-helyi kockázatközösséget, és amelyre hosszú távú helyi fejlesztési politikát lehetett építeni.

Állami támogatásokra természetesen továbbra is szükség lesz. Ezeknek a helyi önkormányzatok közötti elosztása az önkormányzati törvény szerint a feladatfinanszírozás módszerére épülne. Ez a csodafegyver szerencsére még nem került bevetésre, mert a jövő évi költségvetési terv továbbra is a normatív támogatások korábbi gyakorlatát követi. Bár a tervezet indoklása – tévesen – már ennek is újfajta értelmezést ad: általános támogatásnak nevezi azt, amikor az elismerhető kiadások és a helyi bevételek különbségeként definiálja a központi költségvetési támogatást. Valójában ez az 1990. évtől jól működő forrásszabályozás elvetése lenne. Hiszen annak éppen az volt a lényege, hogy az állami hozzájárulások összegét és a helyi forrásképződés szabályait állapította meg, és így csak közvetetten határozta meg a helyi kiadási előirányzatokat. Ezért volt általános célú, szabadon felhasználható a központi költségvetési hozzájárulás.

A feladatok és hozzájuk rendelt források központosításával nem oldódnak meg a közszolgáltatások finanszírozási problémái, csak most már majd a minisztériumban és annak területi hivatalaiban kell részletes információkkal rendelkezni a helyi szinten megjelenő igények, a költségek és a jövedelmek különbségeiről. Mindezt persze el is lehet rejtetni, mint amikor például a megyei önkormányzatok működési támogatása a 2013. évi költségvetés tervezetének 12. sz. melléklete szerint csak megyénként egy keretszámként, az elosztási szabályok bemutatása nélkül kerül meghatározásra. Túzoltásra tehát ismét nagy szükség lesz, és ez még tovább növeli a központi függést.

AZ ÚJ MODELL ESÉLYEI

A gazdasági válság utáni időszakban az európai országok mindegyike keresi a közszektor és ezen belül a helyi közszolgáltatások finanszírozásnak új lehetőségeit. Az államháztartás rendszerén belül egyrészt a közkiadások mérséklése, a hatékonyabb működés, az eladósodás csökkentése, másrészt a helyi gazdaság fejlődésének ösztönzése a fő cél. Az alkalmazott módszerek sokfélék, de a decentralizáció mint lehet-

séges megoldás még Görögországban is a reform-program része.

A modellek közelítenek egymáshoz. Így például az elaprózott önkormányzati rendszert működtető Dániában 2008-ra zárult le egy települési összevonási és regionalizációs hullám, és Franciaországban is folytatódik a decentralizáció. A közüzemi szolgáltatások bizonyos elemeit újra szorosabb önkormányzati ellenőrzés alá vonják, mint a német helyi energiaszolgáltatás területén, vagy a nagyvárosi, így például a párizsi vízügyi koncessziós szerződések felbontásával. Helyi forrásképződésben a válság hatására gazdaságösztönzési céllal felszámolták a helyi iparüzési adót Franciaországban, de Németországban is alaposan átalakították a rendszert.

Ugyanakkor mindenhol fontos szerepet kapnak az önkormányzatok a helyi partnerségre épülő gazdaságfejlesztésben. Ehhez a pénzügyi mechanizmusok is rendelkezésre állnak: országmodelltől függően helyi ingatlanadózássra épülve (az angolszász országokban, Franciaországban) vagy a személyi jövedelemadózással lehetőségeit kihasználva (a skandináv országokban). A támogatási formák között a kiadási célhoz és az eredményhez kötött technikák elterjedése várható.

Természetesen a centralizációban is vannak lehetőségek. A közigazgatási szolgáltatások racionálisabban szervezhetők meg és a helyi közszolgáltatások teljesítményei és költségei is jobban felmérhetők és összehasonlíthatók. Egy ilyen benchmarking-rendszer egy decentralizált rendszerben is jól használható lesz.

Nálunk azonban a tervezett és a megkezdett átalakítások nem sok jót ígérnek. Az előzőekben bemutatott finanszírozási és szabályozási megoldások a helyi önkormányzatiság alapelveit sértik, és ezzel az

alig két évtizedes rendszer lebontását kezdték meg. A helyi önkormányzati autonómia finanszírozási feltételeinek ilyen jelentős mértékű átalakítása a rendszer alapjait szünteti meg.

A kormányzás, különösen helyi szinten, a bizalomra épül, amelynek részben az elszámoltathatóság az alapja. Ennek a mechanizmusai most átalakulnak, és ez nyilván ki fog hatni a helyi önkormányzatok működésére is. Újra meg fog erősödni a már korábban jól ismert kijárási gyakorlat, amelyre egyre kevésbé szorult már rá a helyi vezetés. Ennek további kedvezőtlen hatásai is lehetnek: például a ma még túlnyomó többségében független, a szakmát több cikluson keresztül megtanuló polgármesterek között megindul a kontraszelekció, hiszen a sikeres helyi vezetés számára inkább a központhoz való igazodás és kevésbé a helyi fejlesztési célok megvalósítása lesz a fő szempont.

A végletes központosítás megakadályozására esélyt adhat a monolitnak látszó kormányzó politikai erőn belüli megosztottság. Ahogy a szocializmus utolsó időszakában a megyék képeztek fontos ellenpontot a központi tervezés és forráselosztás során, most a nagyvárosok vannak hasonló helyzetben. Látható, hogy nem minden tervezett finanszírozási módosítás megy át a parlamenti gépezeten a nagyvárosok ellenérdekeltsége miatt. Esélyt ad a helyi önállóság megtartására az európai uniós politika és szabályozás átalakuló rendszere is. Várható ugyanis, hogy a kiegyenlítő támogatásokra kevesebb forrás jut majd, ami növeli a versenyt, és az elosztási szabályok között az eredményességi szempontok válnak elsődlegessé. Ehhez pedig olyan helyi-térségi programokra lesz szükség, amelyeket csak erős önkormányzatok képesek kidolgozni és megvalósítani.